

Askeriyenin Sivil Kontrolü Üzerine Bir Deneme*

Richard H. Kohn

Prof. Dr. | Kuzey Carolina Üniversitesi

Çeviren: Burcu Kırbaş - Özlem Çağlar Yılmaz

Askerî otoritenin siyasî otoriteye boyun eğmesi beşerî yönetimin en eski problemleri arasındadır. Bir toplum zor veya fizikî kuvvetin nihaî sahiplerini nasıl kontrol edebilir? Antik çağlardan itibaren organize, askerî güçlerin gelişmesinden beri, hükümetler, özellikle cumhuriyetçi ya da demokratik hükümetler, yok edilmeye, devrilmeye ya da orduları tarafından yıkılmaya karşı savunmasızdılar. Hükümetin bütün biçimleri, en saf demokrasilerden en zalim otokrasilere kadar, emirlerini yerine getirsin ya da getirmesin, uyum sağlasın ya da sağlamasın rıza veya baskı yoluyla askerlerinin hem iktidardaki rejime, hem de genel hükümet sistemine itaatini sağlayacak yöntemleri bulmak zorundadır.

20. yüzyılda askerın sivil kontrolü ABD ve Fransa gibi demokrasilerin, Sovyetler Birliği ve Çin gibi komünist tiranlıkların, Almanya ve İtalya'daki faşist diktatörlüklerin ve 1945'ten beri, Afrika, Asya ve Latin Amerika'daki birçok küçük eyaletin farklı zamanlarda temel bir sorunu oldu. On yıl öncesine kadar askerî rejimler dünya ülkelerinin en az yetmişini yönetiyordu.

Sivil idare ve denetim bugün her zamankinden daha fazla önem taşıyor. Eski komünist dünyadaki toplumlar demokratik yönetim kurumları inşa etmek için mücadele ediyorlar. NATO İttifak'a katılmak için sivil kontrolün varlığını bir önşart koşmaktadır. Birleşik Devletler ve diğer Batılı güçler demokratikleşmeyi teşvik etmede askerın sivil kontrolünü demokratik sürecin ilerlemesine yönelik bir ölçü olarak kullanmaktadır.

Sivillerin kontrolü bugün iki meseleyle karşı karşıyadır:

Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 22, Sayı: 85, Kış 2017, ss. 105-115.

* Kuzey Carolina Üniversitesi American Diplomacy Journal, <http://www.unc.edu/depts/diplomat/>, 1997.

- Sivil kontrolün güçlü olduğu ve askerî kuruluşların dış savunma üzerine odaklandığı olgun demokrasiler için sorun sivillerin askerî politika ve karar almada üstünlük kurup kuramayacaklarıdır. Ordu büyük bir prestije ve gelişmiş bürokratik becerilere sahipken, sivil kontrolün kendi misyonunu yerine getirme kabiliyetini tehlikeye düşüreceğine inandığında veya sivil liderlikten şüphelenmeye başladığında, siviller kendi yetki alanlarını kullanmada büyük engellerle karşı karşıya kalabilirler.
- Demokratik yönetim ile sivil kontrolü birlikte yürütmede pek tecrübe sahibi olmayan yeni veya gelişmekte olan demokrasiler için sorun daha büyüktür: Ordunun bir darbe girişiminde bulunmayacağından veya sivil otoriteye karşı koymayacağından emin olmak. Birçok eski otokraside, ordu içerinin düzenine yoğunlaşmış ya da siyasî hayatla hemhal olmuştur bazen de toplumu korumak yerine yağmalamıştır. Şu halde, aslen bir sivil kontrol geleneği kurmak, askerî kurumlar içinde katı bir siyasî tarafsızlık sistemi geliştirmek, siyasî hayata askerî müdahale veya bir darbe ihtimaline karşı daimî şekilde önlem almak gerekmektedir.

İşin esası ulusal güvenlik politikası ve karar alma süreçleri üzerinde sivillerin kontrolünü tesis etmektir. Fakat yeni demokrasilerde sorun çok daha zordur, askerî işlerde hâkimiyeti elde etmeye girişirken siviller askeriyenin muhalefetine, hatta arkasında yeterli halk desteği olmazsa askerî müdahaleyi tahrik riskini almaktadır.

Aşağıda; demokratik sivil kontrolü temin eden tarihî tecrübelerin bazı ortak özelliklerini kısaca tanımlamak amaçlanmaktadır. Çoğunlukla Batılı ve özellikle Anglo-Amerikan tecrübesine dayanan bu analiz, demokratik hükümet sistemini uygulayan veya halkın egemenliğine ve iradesine dayalı hükümet sistemine geçiş yapan herhangi bir topluma uyarlanabilir.

Sivil Kontrol Neden Önemlidir?

Demokraside, halk tarafından seçilmiş sivil görevlilerin askeri kontrolü anlamındaki sivil kontrol esastır. Sivil kontrol bir ulusun değerlerini ve amaçlarını, kurumlarını ve uygulamalarını, tanımını gereği iç düzen ve dış güvenlik ihtiyacına odaklanmış askerî liderlerin tercihleri yerine halkın iradesine dayandırmasına imkân verir.

Ordu, beşerî tecrübeye göre en az demokratik olan kurumlar arasındadır; askerî gelenekler ve usûller doğası gereği bireysel özgürlük ve sivil özgürlüklerle, demokratik toplumlardaki en yüksek değerlerle çatışmaktadır.

- Ordu otoriterdir, demokratik toplum ise rızaya veya katılıma dayanır.
- Biri hiyerarşik, diğeri ise esasen eşitlikçidir.

- Biri disiplin ve itaat üzerine kuruludur, kişisel ihtiyaç ve arzuların bir gruba, görev ya da amaçlara tabi olmasını ister. Diğeri ise, her bireyin pazaryerinde ve kişisel yaşamlarında kendi yetenek ve becerilerine dayanarak en iyiyi azamî miktarda elde etmek için bireysel ihtiyaç ve arzularının peşinden koşmasını teşvik etmek suretiyle bireycidir.
- Biri düzen, uygunluk, uyum ve homojenliği vurgular; diğeri ise fikir çeşitliliğini ve ihtilafı hoş görür hatta yüceltir.

Zira askeriyeenin en temel amacı silahlı çatışma yürütmektir, askerî kurumlar şiddet ve zorlama için tasarlanmıştır ve uygun örgütsel yapı, çalışma usûlleri ve savaşta başarılı olmak için gerekli bireysel değerler yüzyıllar boyunca geliştirilmiştir. Askerî otorite kişilerin ve birimlerin komutanların karar ve planlarına göre hareket etmesi ve en kötü zihinsel ve fiziksel şartlar altında başarılı olabilmesi için hiyerarşinin gerekliliğini vurgular.

Askeriyedeki birçok kişisel değer, cesaret, dürüstlük, fedakârlık, doğruluk, sadakat, hizmet, insanî tecrübenin gösterdiği en üstün değerler arasındadır ancak bu kurumlara özgü normlar ve süreçler demokratik toplumun gereklerinden çok farklıdır ve nitekim askerî ve demokratik kurumlar arasında çoğunlukla zorlu birliktelik sözkonusudur. Askerî davranışlar işlevsel zorunluluklardır. Örneğin, askerî hukuk ilk olarak disiplini teşvik etmeye, ikincil olarak adaleti tesise çalışır. Eğer toplum askeriyeenin yüzyıllar boyunca devlete hizmet etmek ve savaşta fedakârlık yapmak üzere geliştirilen idealler veya kurumsal görüşleri tarafından yönetilseydi, her bir vatandaş ve ulusal amaç, ulusal güvenliğin hizmetinde olur ve diğeri ihtiyaçlar veya meseleler gözardı edilir veya daha önemsiz hale gelirdi.

Sivil kontrolün amacı, aksine, güvenliğı bir ulusun daha büyük amaçlarının bir parçası haline getirmek ve bu amaçlara tâbi kılmaktır. Ordunun amacı toplumu savunmaktır, onu tanımlamak değildir.

Bir ülkede demokrasi olmadan askeriyeenin sivil kontrolü olabilir, ancak sivil kontrol olmadan demokrasi olamaz.

Sivil Kontrolü Tanımlama

Teoride ve kavramsal olarak sivil kontrol basittir. Savaşta ve barışta hükümetin her kararı, ulusal güvenlikle alâkalı bütün seçimleri profesyonel silahlı kuvvetler dışındaki yetkililer tarafından alınır ve yapılır veya onaylanır; demokrasilerde, bu yetkililer halk tarafından seçilenler ya da onlar tarafından atanan kişilerdir. Prensipten, sivil kontrol mutlak ve kapsayıcıdır. Prensipten, sivil liderler tarafından doğrudan ya da dolaylı olarak yetkilendirilme-

diği sürece ordunun karar ve sorumluluk yetkisi yoktur. Büyük ve küçük her konu, savaşa gitme kararı vermekten görev esnasında uyuyakalmış talihsiz bir nöbetçi için bir ceza hükmetmeye kadar, sivil otoriteye dayanır veya sivil-ler tarafından kararlaştırılır. Strateji seçimi, hangi operasyonların ne zaman düzenleneceği ve hangi taktiğin kullanılacağı, savaşta ve barışta askerî iç yönetim gibi komuta kararlarını da sivil otorite belirler, üniformalı insanlara sadece icabettiğinde ya da gelenek gereği ya da silahlı kuvvetlerin daha fazla etkinliği ve verimliliği bakımından görev düşer.

“Profesyonel ordunun etkisi ya şartlardan ya da gereklilikten dolayı büyümüştür.”

Askerî kurumlar, çeşitli nedenlerle, sivil kontrolün uzun süredir uygulandığı demokrasilerde bile, dikkat çekici bir güç kazanmış ve önemli bir özerklik elde etmiştir. Bazı ülkelerde ordu, uygulamada, askerî hayatın çoğunu kontrol altında tutmuş, diğerlerinde ise hükümetler silahlı kuvvetler üzerinde üstünlük kuracak araç veya usulleri, seçkinleri etkilemeyi ya da halk nezdinde itibar geliştirmeyi başaramamıştır. Bununla birlikte, ekseriyetle, savaş yönetimini profesyonelleştirmek adına askerî özerklik bir dereceye kadar artmıştır. Son iki yüzyılda savaş, muharebeyi amatörlere ya da yarı zamanlı görevlilere bırakılmayacak ölçüde fazla karmaşık, hazırlıkları çok detaylı, silahları çok sofistike, kumandası zorlu ve operasyonları girift bir hâle gelmiştir. Sonuç olarak, profesyonel ordunun etkisi ya şartlardan dolayı ya da zorunluktan dolayı büyümüştür.

Kırk yıl önce, sivil kontrolün büyük teorisyeni Samuel P. Huntington, *Asker ve Devlet: Sivil-Askerî İlişkiler Teorisi ve Uygulaması* isimli kitabında şöyle söylemiştir: “Sivil hâkimiyeti en etkin biçimde tesis etmenin yolu, “özerk askerî profesyonellik”i temin etmektir. Kendi mesleğine odaklanmış asker birliği, kendisini organize edecek ve gerekli teknik uzmanlık gerektiren alanlarda müdahale olmaksızın savaş sanatını uygulamak için yeterli ölçüde bağımsızlık tanındığında, siyasî olarak tarafsız ve siyasete müdahale etme ihtimali daha düşük olacaktır.” Huntington’un iddiasının temel çelişkisi, bir askeriye-nin özerkliği ne kadar geniş olursa, siviller o kadar daha az kontrolü elinde tutabilir; “nesnel” sivil kontrol siyasette askerin dahlini en aza indirebilirken askerî konularda sivil kontrolü de azaltabilir. Ve önünde sonunda, askerî ve sivil sorumluluk arasındaki çizginin nasıl ve nerede çizileceği konusunda her zaman bir anlaşmazlık olacaktır. Savaş daha tehlikeli ve yıkıcı oldukça, otoritenin nerede bölüneceğini ve sorumlulukları belirlemek daha çok şartlara bağlı hale gelir ve belirsizleşir. Meselenin aslı şu ki, temelde sivil kontrol anlık bir olgu değil, süreçtir.

Sivil kontrol, bir uçta askerî kurumlarca yönetilen veya düzenli darbelere maruz kalan veya siyasette doğrudan ya da dolaylı sürekli askerî müdahalelerin yaşandığı ülkelerden daimî askerî kuvvetlere dahi sahip olmayan ülkelere kadar aşağı yukarı bir süreç boyunca sağlanmaya çalışılır.

Sivil kontrolü anlamının, varlığını ölçmenin ve etkinliğini değerlendirmenin en iyi yolu; savaş, iç güvenlik, dış savunma ve askerî meselelerle ilgili devletin kararlarında, ordu ve sivillerin sahip olduğu nispi etkiyi tartmaktır.

Bazen, sivil kontrolün zayıf olduğu veya hiç olmadığı yerlerde, askerî etki kamu politikası ve sosyal yaşamın diğer alanlarına da nüfuz eder. Sivil kontrolün uzun süredir yerleştiği gelişmiş demokrasilerde dahi, asker ve sivil arasındaki denge zamana ve yere göre, işbaşındaki kişilere göre, üst düzey askerler ile önde gelen politikacıların kişisel veya siyasî heveslerine göre ve kamuoyunda askere itibar ve ağırlık kazandıran koşullara göre değişir. Kesintisiz sivil hâkimiyet sayesinde zengin geleneklere sahip demokrasilerde bile, savaş ve güvenlik ulusal hayatta çok önemli ve devlet tanımı açısından çok merkezî olabilir. Ordu, özellikle bir kriz veya savaş boyunca ya da sonrasında, askerî konulardaki uzmanlığını veya kamuoyu gücünü askerî meselelere sivillerin etkisini sınırlandırmak için kullanabilir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, üst düzey Amerikalı generaller ve amiraller hükümette büyük bir nüfuza sahip oldular. Hemen hemen her Amerikan savaşı, devlet başkanlığı için yarışan ve bunu yapmayı düşünen kahraman bir komutan ortaya çıkardı; en yakın bir örnek Colin Powell'dır.

Sivil kontrol, çoğunlukla işbaşındaki kişilere bağlıdır: Her iki tarafın kendi rolünü ve işlevini nasıl gördüğü; bir politikacının veya siyasî bir kurumun veya askerî bir personelin veya silahlı kuvvetlerin sahip olduğu toplumsal saygı veya popülerlik, siyasî kurumlar, askerî memur, silahlı güç; muhtelif yetkililerin bürokratik veya siyasi becerileri belirleyicidir.

- 1951'deki Truman-MacArthur krizi, atom silahları döneminde öncü bir çatışmayı sınırlamaya çalışmaktan kaynaklandı, dünyanın bir bölümünde komünizme karşı Soğuk Savaş mücadelesinde Amerika'nın siyasî ve askerî liderliğinin ikincil önemde olduğu varsayılan bir dönemdi. Kriz, efsanevi bir generalin ünü devlet başkanınıki gölgede bıraktığı bir dönemde patladı. Muhteşem bir kariyerin sonunda şok edici bir yenilginin acısıyla uzlaşmayan bir general Amerikan politikası ve stratejisine dair toplumsal bir uzlaşmazlığı bitirmeye yeltenmezdi.
- Başkanlığının ilk üç yılı boyunca Bill Clinton'ın Vietnam Savaşı sırasında askerlik hizmetinden kaçınmış ve askerî meselelere yabancıydı. Bunun karşısında ordunun (özellikle General Powell'ın) siyasî içgüdüleri, bürokratik becerileri ve Beltway'e dair tecrübeleri (arkadaş ve ittifak

ağı) ile Basra Körfezi'ndeki Amerikan kuvvetlerinin çarpıcı başarısı sayesinde halk nezdinde itibarı parlamıştı, bunların hepsi Başkan'ı zayıflattı ve güç denkleminde orduyu güçlendirdi.

Ordunun sivil kontrolü, normal şartlar altında ki bu sivil ve askerî yetkililerin göreceli etkisi ile tanımlanan bir süreç ise, o halde günümüz bilim adamları ve politika yapımcılarının yüzleşmesi gereken ana mesele, sivil denetimin kapsamına, ne kadar iyi işlediğine ve demokratik yönetim için yeterli olup olmadığına karar vermektir. Nihayetinde, sivil kontrol, demokratik toplumlarda zamanla gelişen bir dizi fikir, kurum ve davranış üzerine kuruludur. Bunlar, ordunun siyasî hayata müdahale olasılığını kontrol ederek, hep birlikte, sivillere askerî işler üzerinde egemenlik kuracak yetki ve mekanizmayı sağlayan bir sistem oluştururlar.

Sivil Kontrolün Temelleri

Demokraside, sivil kontrol için ilk şart demokratik yönetiştir, yani hukukun üstünlüğü, kalıcılığı sağlayacak sağlam bir yöntem, hükümeti ve yetkilileri seçmek için işleyen uygulamalar ve seçkinler ile tüm halk tarafından meşru kabul edilen bir yönetim/hükümet süreci (muhtemelen yazılı bir anayasada açıklandığı gibi).

Sivil kontrolü temin edecek bir demokrasinin şartları:

1. Demokratik yönetişim ve hukukun üstünlüğü
2. Kamu kurumlarına karşı sorumluluk ve hesap verebilirlik
3. Etkili karşı koyucu güç
4. Tarafsızlık ilkesine bağlı askerî gelenek

Sivil kontrol demokrasiyi destekleyebilir veya devam ettirebilir, ancak sivil kontrol demokratik yönetimin yalnızca bir yönüdür, demokrasi için sivil kontrol gereklidir ama yeterli değildir. İstikrarlı ve meşru bir hükümet sistemi ve süreci olmazsa ordunun toplumu karışıklıktan, iç tehditten veya dış saldırıdan korumak için müdahale etmesi teşvik edilebilir, öyle bile olsa müdahalenin kendisi istikrarsızlığı sürdürebilir ve hükümetin meşruluğuna zarar verebilir. Hükümette meşruiyet geleneği, bir yandan siyasette askerî müdahaleyi caydırıcı ve diğer yandan tehdit eden veya bilfiil bir müdahaleyi etkisizleştiren bir rol oynar. İngiliz hukuk geleneklerine sahip, aynı zamanda İsviçre veya İskandinav devletleri gibi ülkelerde hukuk devleti orduyu sivil otorite altında tanımlar ve orada tutar.

Devletin, devam eden bir ulusal politika meselesi olarak, ordunun rolünü açıkça ve kesin bir biçimde belirtmesi gerekir. Elbette bu süreçte yeni şartlara uymak üzere askerî misyon zaman zaman değişikliğe uğradığından üniformalı liderlere danışılmalıdır. Ancak ordu, kendi işlevini veya amacını tanımlayamaz. Dahası, orduyu dış savunmayla sınırlamak için her türlü çaba gösterilmelidir ki böylece bütün toplumun temsilcileri olarak tüm ulusun menfaati için hareket eden bir işlev görsün. Askerî kuvvetler, sadece, son derece acil durumlarda iç düzen için kullanılmalıdır ki kendilerini halka baskı kurucular olarak değil onların koruyucuları olarak görsünler ve böyle de görülmelidir; mahkemelerin, polis, milis güçlerin veya sınır/güvenlik görevlilerinin organları düzeni sağlamalı ve yasaları uygulamalıdır.

İkincisi, sivil kontrol, esasında sivil otoritenin askerî güçleri yönetme metotları olan hükümet mekanizmasına bağlıdır. Askerî güçler tüm toplumun iradesinin bir ifadesi olarak varsa ve bunun için işlev görüyorsa, itaat alanı kapsamlı olmalıdır, sadece komuta veren cumhurbaşkanı ya da başbakana değil, bütün hükümet yapısına bağlı olmalıdır. İdareyi bölmek, tabiatıyla bir tehlike içerir. Ordu, askerî etkiyi genişletmek için sivil otoriteleri birbirine düşürmede usta olabilir. Parlamento ya da yasama organına karşı sorumluluk, halka olan sorumluluğu ifade eder. Bu, savunmanın genel tartışmaya açılmasını, askerî bütçelerin gerekçelendirilmesini, politikaların şeffaflaşmasını, hataların ve suiistimalin araştırılmasını mecbur kılar. Aktif olarak uygulanan, asker üzerindeki parlamento yetkisi, askerî konularda şeffaflığa katkıda bulunur ki bu aslında askerin halkla, halkın da orduyla özdeşleşmesini sağlayarak ulusal savunmayı güçlendirir. Yargı, askerî görevlileri bizzat sorumlu tutarak, memurların hukuk ihlalleri nedeniyle cezalandırılacağını bilmelerini sağlayarak siyasette askerî müdahaleyi engelleyen, destekleyici, nihayetinde zorunlu bir rol oynamaktadır.

Sivil kontrolü temin eden üçüncü unsur, karşı koyucu güçtür. Ordunun müdahalesi ya da bir güç kullanmayı dahi düşünebilmesi açıkça iki yoldan engellenebilir:

- Kuvvet ile, yani topluluktaki diğer silahlı kuvvetler, örneğin, milisler, polis veya silahlı halk tarafından kullanılan kuvvet ile;
- Yasadışı eylemlerin tolere edilemeyeceğini bilmek ve bunların kişisel onursuzluk, utanç, gözden düşme sebebi olacağını bilmek; yasal ve uygun olan ceza ne ise görevden alma, para cezası, tutuklama, yargılama, mahkûmiyet, hapse yol açacağını bilmek ve bunların kati surette gerçekleşmesi sayesinde...

Sivil kontrol ihlalleri ne kadar affedilmez olursa ve etkili bir direnişle karşılaşılrsa, gerçekleşme ihtimali daha düşük olacaktır. Tarihî olarak en etkili güç dengesi, tam zamanlı profesyonellere karşı, vatandaş-askerlere dayanarak oluşmuştur. Çoğu kez “daimî ordu”yu yönetmek zor olmuştur. Ancak isyanın krize yol açacağı ve silahlı halk tarafından karşı koyulacağı varsayımı ve vatandaşın/sivil kuvvetlerin emirlere kulak asmayacak olması etkili bir caydırıcı olmuştur. Büyüklük önemlidir. Daimî kuvvetler güvenlik meselesi imkân verdiği ölçüde küçük olmalıdır ki halk, kaynak temin etmeye rıza gösterebilir, ordu da yalnızca dış savunmaya yönelsin ve sivil-asker sürtüşmesi azalsın.

Son olarak, sivil kontrolü destekleyen en önemli kurum, askeriyenin kendisi olmalıdır. Sivil üstünlüğün arkasındaki temel varsayım, ordunun hükümete ve siyasî hayata müdahale etmekten kaçınmasıdır. Dünya çapında darbe son on yılda azalırken, birçok yerde tehdit hâlâ sürmektedir. Hâlâ bazı ülkelerde, ordu, hükümet kurma, bozma veya savunmayla ilgili konular üzerinden ya da tamamen ulusal güvenlik alanının dışında politika empoze etme veya engelleme gücüne sahiptir. Sivil kontrol tabiatıyla, eğer silahlı kuvvetler bir güç kullanır veya askerî nüfuz hükümeti iktidardan uzaklaştırırsa, belirli bir politikayı hükümetin karakterine dikte ederse, üst düzey otorite tarafından usulüne uygun olarak devredilen sorumluluk alanlarının dışında herhangi bir şekilde davranırsa mevcut değildir. Bu tür zorlamalara ilişkin bir imânın dahi devam etmesine izin verilmesi veya cezasız kalması, sivil yetkilileri özellikle askerî konulardaki yetkilerini kullanma konusunda korkutur. Bu nedenle, sivil kontrol, anayasal faaliyete veya meşru hükümet sürecine herhangi bir şart altında herhangi bir müdahaleyi reddeden, kendini halkın ve ulusun bir simgesi olarak tarif eden, meslekî alan ve uzmanlığıyla kendini sınırlayan, hükümet sistemine tereddütsüz bağlılık gösteren ve yasal otoriteye kim sahipse ona itaat eden, siyasî tarafsızlık ilkesi üzerine eğitilmiş, kararlı ve adanmış bir askerî teşkilat gerektirir.

Demokrasilerdeki askerî liderler, ulusun koruyucusu rolünden ve uzmanlığından dolayı, büyük bir kamusal itibara sahip olabilirler ve bunu özellikle başarılı savaşlar sırasında ve sonrasında sivil kontrolleri sınırlamak ya da zayıflatmak için kullanabilirler. Zor olan, uygun rollerini tanımlamak ve etkinliklerini belirsiz ve bulanık olsa bile uygun sınırlar içinde tutmaktır. İsrail’de sivil-asker ilişkileri uzmanı Yehuda Ben Meir, ordunun sivillere tavsiyede bulunmasına, hükümet bünyesinde ordunun ihtiyaçlarını temsil etmesi gerektiğine, ancak askerî çıkarları veya bakış açılarını, sivil otoriteyi zayıflatacak veya sınırlayacak şekilde alenen savunmaması gerektiğine inanıyor.

Askerî birliğin mümkün merteye daha geniş anlamda toplumun çeşitliliğini veya homojenliğini temsil etmesi bu ahlâkî yapıya destek olacaktır. Bazı ülkeler yalnızca belirli ırklardan, dinlerden, sınıflardan veya etnik geçmişten müteşekkil bir askeriyeyle sivil kontrolü sağlamıştır. Ancak, kendisini ulusal düzeyde tüm topluma ait gören ve mensuplarının asıl sadakatinin silah mesleği yerine ülkeye olan bir askerî birlik kurmak daha akıllıca görünüyor. Onları, belli bir kesimden seçmek, toplum üzerinde koruyucu ve toplumdaki bağımsız, ayrı ve üstün görülme tehlikesine yol açar. Eğer toplumdan farklılaşan kendi öz değerlerine, kendi menşee grubuna ve orduya bağlılıklarını aslî olarak görürlerse, amaçlarının ulusun fiziksel güvenliğini korumak değil de, toplumun değerlerini ve normlarını korumak ya da iyileştirmek olduğu yönünde düşünmeye meylederler.

Askerler, bir partinin üyesi olmak, seçimle gelinen bir makamda, hatta yerel veya ulusal düzeyde siyasî bir yönetimin atanmış bir pozisyonunda olmak suretiyle dahi siyasete katılmamalıdır. Askerler, bir siyasî partiye mensup olursa, bir yere aday olursa, bir grubu veya seçmen kitlesini temsil ederse, görüşlerini (veya oyunu) kamuya açıklarsa, siyasî liderliğe saldırır veya savunursa, kısacası politikacılar gibi davranırlarsa devletin tarafsız görevlileri ve toplumun koruyucuları olarak güvenilemezler. Siyasî bir program ya da parti ile kişisel özdeşlik bile askerin görevini icrasına gölge düşürebilir.

Teorik olarak, çoğu toplumda fizikî hiçbir şey orduların siyasete müdahale etmesini hatta hükümetlerini devirme girişimlerini engelleyemez. Fakat sivil kontrol uzun bir zaman zarfında başarıya ulaştığında, askerî profesyoneller olağanüstü derecede sivil kontrolü içselleştirirler. Bu ülkelerde, halk ve sivil liderler, hukuk ve gelenekler sayesinde askerin sivil otoriteye itaatini beklerler. Kamu organları, basın ve seçkinler, sivil-asker ilişkilerinde sivillerin üstünlüğünü prensip olarak kabul eder ve gergin zamanlarda bunu, hükümetin verili bir durumu olarak beyan ederler. Askerî güce karşı denge sağlayan güçler olabilir, ancak askerler, itaatsizlik yolundaki herhangi bir adımın krize yol açacağını bilir, zira yasal yollarla yaptırıma uğrayacağı ve sonuçta haksız düşeceği yönünde toplumsal bir uzlaşma sözkonusudur.

Nihayetinde, günlük işleyişte, sivil kontrolü sürdüren askerlerin kendi iç disiplin ve kısıtlamalarıdır. İşten atılma ya da hapis cezasına maruz kalmaksızın, onlar itaat etmeyi seçer, bir politikanın savunuculuğunu yapmak yerine sivil patronlarına tavsiyede bulunmayı görev bilir ve tüm yasal emirleri etkin bir şekilde, şikâyet etmeksizin yerine getirmeyi seçerler. Sivillerin askerî konularda bilgi ve görüşe sahip olmamasından ve askerî - sivil sorumluluğun paylaşımının çoğunlukla şartlara bağlı olmasından dolayı en istikrarlı

hükümetlerde dahi sivil-asker ilişkileri tarihsel olarak karışık, belirsiz ve gerginliklerle doludur. Dolayısıyla tarihsel olarak, sivil kontrolün ölçüsü, yani sivilin ve askerlerin nispi ağırlığı, şahıslara ve meselelere bağlı olmuştur.

Sivil Kontrole Tehditler

Bu yazıda, sivil kontrole yöneldiği varsayılan tehditler açıkça belirtilmemiştir. Asker tarafından kullanılan veya ordunun bağımsızlığına yol açan anayasal sürecin erozyona uğratılmasının veya bozulmasının demokratik yönetime bir tehdit oluşturduğu tekrarlanmıştır.

Güç dengesini bozacak şekilde ordunun merkezî kontrolü veya bir kişinin veya bir hükümet kuruluşunun kontrolü elde etmesi, orduyu zulmün, tiranlığın aracı haline getirir ve büyük ihtimalle yeni zalim, tiran ordu olur. Ulusal savunmanın ötesinde misyonlar ile görevlendirilen, gerekenden daha geniş bir askerî teşkilat, istikrarlı sivil kontrolün temelini oluşturan asker ve toplum arasındaki güveni zora sokar. Siyasî veya bürokratik şartlar, silahlı kuvvetlere sık sık sivil otoriteye karşı itaatsizlik, tuzaklar kurma, görmezlikten gelme veya meydan okuma fırsatları sunar. Elbette sonuncu ve en tehlikeli olan, siyasete ve yönetime uygun olmayan şekilde müdahale etmek isteyen bir askerî liderliğin varlığı askerî itaati her zaman zora sokar.

Ancak bazen tehditler daha basit ve doğrudandır:

- Dışarıdan, bir ulusun varlığını tehlikeye atacak derecede ciddi bir güvenlik krizi, I. Dünya Savaşı'nda Almanya'da olduğu gibi, etkinlik yanlısı altında askerî müdahaleyi davet eder.
- İçeriden, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, sömürgeciliğin ardından Afrika'daki ve Asya'daki birçok yeni bağımsız ulus devletlerde meydana geldiği gibi, bir kriz ya da bir dizi kriz, askerî yönetimi çağırarak kadar düzensizlik ya da karmaşa yaratabilir.

Bu olağandışı şartlar çoğunlukla yeni ülkelerin doğduğu ya da ekonomik şartların çok ümitsiz olduğu politik bölünmelerde ortaya çıkar. Demagoglar ya da diktatörler bazen gücü ele geçirmek ve sürdürmek için orduyu kullanırlar. Ancak son on beş yıldır dikkat çekici gerçek şu ki, sadece dünyanın az gelişmiş bölgelerinde değil, aynı zamanda Sovyetler Birliği'nin çöküşünü getiren olağanüstü karışıklıklar ve birçoğu şiddetli iç çatışma yaşayan düzinelere yeni devletin ortaya çıktığı bu dönemde askerî darbelerin sıklığının azalmasıdır. [Ç.N. Makale 1997'de kaleme alınmıştır] Ordunun dâhil olduğu durumlar, -1981'de Polonya'da, 1991'de Sovyetler Birliği'nde, 1993'te Rusya'da kurulan otoriteyi büyük ölçüde korumak, desteklemek ya da meydana gelen geçişi kolaylaştırmak şeklindedir.

Sivil denetime karşı tanımlanması daha belirsiz ve zor olan başka bir tehdit dikkatsizlik, çatışma veya askerî gücün büyümesi nedeniyle, ordunun kamusal itibarının artışı veya siyasetten ve siyasetçilerden bıkkınlık nedeniyle oluşabilecek yavaş, fark edilemeyen bozulmadır. Askerî kuruluşlar doğal olarak, askerî ihtiyaçları ve perspektifleri savunan, askerî etkiyi arttıran ve sivil kontrolün azaltılmasını savunan müttefikleri kolaylıkla yanlarına çekerler. Siyaseten kolay olmasından veya ihtiyaçtan ya da işleyen süreçleri fark edemediklerinden dolayı siviller durumu ordunun kontrolüne bırakabilirler. Sivil kontrolün önemi ve başarılı işleyişinin gerekleri hakkında yaygın bir kamuoyu anlayışı ve uyanık bir basın olmazsa, sivil kontrol, yüzeyde düzgün çalışıyor gibi görünürken zayıflayabilir.

Demokrasi, genellikle verimsiz, her zaman yorucu, karışık bir hükümet şeklidir. Özgürlük ve güvenliği korumak, arzu edilen siyasî sonuçlara ulaşacak ve aynı zamanda askerî etkinliği sağlayacak tarzda yönetmek, insanî yönetimin en zor ikilemlerindedir.

Yeni bin yıl yaklaştıkça, uzun süredir büyük ölçüde özerkliğe alışkın, yerleşik silahlı kuvvetlere sahip yeni demokrasilerde, siviller güvenle orduları üzerinde kontrole sahip olduklarını iddia edebilecek bir hâkimiyeti kazanma zorluğuyla karşı karşıya bulunmaktadır. Demokratik yönetime özgü olan, birbirinden çok farklı, uyumsuz birey ve gruplar tarafından hüküm ve yetkilerinin sorgulanmasına alışkın olmayan askerî kuruluşlar da aynı derecede zorlu bir meydan okumayla karşı karşıyadır.

Bu geçiş, demokratik süreci tehdit eden bir iç çatışma ya da bir şiddet olmaksızın nasıl olacak ya da yönetilecek? Demokrasinin geleceği hiç şüphesiz yavaş ve acılı bir şekilde çözümlenecek bu problemin cevabında yatmaktadır.

Özgür Toplumda Birey ve Cemaat

Salih Zeki Haklı

ISBN: 978-605-9823-14-2
1. Baskı, Şubat 2017

264 Sayfa
13X19 cm

Elinizdeki eserde siyaset biliminin son otuz yılında vuku bulan en felsefî ve derinlikli tartışmalardan birisini teşkil eden liberalizm ile komüniteryanizm arasındaki bireycilik meselesi ele alınmaktadır. Her iki düşünce sisteminin beslendikleri kaynakların siyasî düşünce tarihinin ilk dönemlerine kadar uzanıyor olması tartışmayı zaman ve mekân sınırlarından kurtarmaktadır. Tartışmanın; toplumun en temel varlığı olan bireyin kimliğinin nasıl meydana geldiği ve hangi unsurlardan müteşekkil olduğu, bireyin hayatına şekil veren tercihlerinde hangi siyasî düsturların ehemmiyet arz ettiği, bireyin kendisiyle ve mensubu olduğu toplulukla nasıl bir ilişki kurması gerektiği ile birey kendi hayatını tanzim ederken siyasî iktidarın ve toplumun nasıl bir tavır sergileyeceği meselelerini esas almış olması bu önemi açıkça ortaya koymaktadır.

Eserde her iki düşüncenin bireyle ilgili düşünceleri teorik ve felsefî düzlemde ele alınarak her iki düşünce sisteminin bireycilik konusundaki farklı görüşleri incelenecektir. Çalışmada komüniteryanların liberal bireyciliğe yönelttikleri eleştiriler ile John Locke'dan günümüze kadar gelen liberal düşünürlerin liberal bireycilikle ilgili görüşleri ve çağdaş liberal düşünürlerin mezkûr eleştirilerle ilgili kanaatleri incelenmektedir.